

NOTARIUS VA MEDIATSIYA FAOLIYATINING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI

Abduvaliyeva Sardora Fayzullayevna

JIDU magistri

Anotatsiya. *Ushbu tezisda notarius faoliyati va mediatsiya jarayonining o‘zaro uyg‘unligi, shuningdek notarial sohada alternativ nizolarni hal etish (ADR) mexanizmlarini joriy etishning muhim amaliy ahamiyati tadqiq etilgan. Mediatsiya institutining O‘zbekistondagi huquqiy asoslari, uni rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar hamda 2020–2024 yillarda mediatsiya orqali hal etilgan nizolar dinamikasi tahlil qilingan. Ushbu tahlillar aholiga bilvosita xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, notariuslar tomonidan mediatorlik faoliyatini amalga oshirish fuqarolar uchun vaqt va mablag‘ sarfini qisqartirish, huquqiy jarayonlarni soddalashtirishdandir. Xorijiy amaliyotda notariuslarning fuqarolik, oilaviy va meros nizolarini mediatsiya orqali hal qilishdagi ustunliklari o‘rganilib, ularni milliy amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha takliflar ilgari surilgan. Shuningdek, E-Notarius tizimida mediatsiya modulini joriy etish aholining huquqiy madaniyati va mediatsiya institutidan foydalanish ko‘lamini kengaytirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Mediatsiya, notarius, alternative dispute resolution (ADR), arbitraj, notarial amaliyot, fuqarolik nizolari, oila nizolari, meros nizolari, E-Notarius.*

Kirish

Hozirgi davrda huquqiy islohotlarning izchil amalga oshirilishi natijasida O‘zbekistonda nizolarni sudgacha bosqichda hal etishning zamonaviy va samarali mexanizmlaridan biri — mediatsiya instituti tobora rivojlanib bormoqda. Ayniqsa, Mediatsiya dastlab XX asr boshlarida AQShda ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi mehnat nizolarini tinch yo‘l bilan hal qilish maqsadida shakllanib, bugungi kunga kelib dunyoning ko‘plab davlatlarida fuqarolik, oilaviy hamda meros masalalarida keng qo‘llaniladigan institutga aylangan. O‘zbekistonda ushbu institutning huquqiy asoslari 2017 yildan boshlab shakllantirilib, 2018-yil 3-iyulda qabul qilingan “Mediatsiya to‘g‘risida”gi Qonun bilan mustahkamlandi. Keyinchalik, 2020-yil 17-iyunda qabul qilingan PF-4754-sonli Prezident qarori mediatsiya va arbitrajni rivojlantirish, sudlar yuklamasini kamaytirish hamda alternativ nizolarni hal etish (ADR) mexanizmlarining qo‘llanish doirasini kengaytirish vazifalarini belgilab berdi.

Tadqiqotlar metadalogiyasi

Darhaqiqat, Mamlakatimizda mediatsiya orqali hal etilayotgan ishlar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Shu bilan birga, mediatsiyaning notarial faoliyat bilan uyg‘unlashtirilishi masalasi bugungi kunda dolzarb yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki ko‘plab nizolar aynan notarial idoralar faoliyati jarayonida — meros huquqi, er-xotin mulkining tasarrufi, hujjatlarni tasdiqlash bosqichida yuzaga keladi. Bunday vaziyatlarda notariusning mediator

sifatida ishtirok etishi nizoni sudga yetkazmasdan hal etish imkonini yaratadi. Xorijiy tajriba ham bu jarayonning samaradorligini tasdiqlaydi: Fransiya, Germaniya, Rossiya, Sloveniya va Ispaniya kabi davlatlarda notariuslar oilaviy va merosga oid kelishmovchiliklarda mediator sifatida faoliyat yuritib, hatto raqamli platformalar orqali onlayn mediatsiya xizmatlarini ko'rsatadilar. Xususan, Fransiyada Notaires.fr tizimi orqali fuqarolar muammosining turini tanlab, tegishli mediator-notarius bilan onlayn muloqot olib borish imkoniga ega. O'zbekistonda mavjud bo'lgan E-Notarius axborot tizimida "Mediatsiya" modulini joriy etish esa ushbu yo'nalishni yanada takomillashtirishga xizmat qilishi shubhasizdir. Notariuslar faoliyati aholining ishonchiga sazovor bo'lganligi bois, mediatsiyani shu tizimga integratsiya qilish aholining huquqiy ongini oshirish, kelishmovchiliklarni tezkor, shaffof va tinch yo'l bilan hal etish imkonini berishi bilan ahamiyatlidir. Shu sababli, O'zbekistonda mediatsiya va notariat integratsiyasini chuqurlashtirish va amaliy mexanizmlarini takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy masala sifatida qaralmoqda.

Notariatda mediatsiyani qo'llash bo'yicha tadqiqot metodologiyasi

Metod nomi	Qo'llanish mazmuni	Asoslangan manba (siz yuborgan matndan)
Normativ-huquqiy tahlil	"Notariat to'g'risida"gi Qonun, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va notariat faoliyati ustidan nazorat tartibini o'rganish orqali mediatsiya joriy etish imkoniyatlarini aniqlash.	Notariuslar ustidan nazorat Adliya vazirligi tomonidan amalga oshirilishi, 228-modda, reydlar va kameral tekshiruvlar.
Tizimli yondashuv	Notariat tizimi, nazorat mexanizmlari va mediatsiya jarayoni o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash.	Adliya organlarining rejali tekshiruvlari, "Notarius" axborot tizimi orqali monitoring.
Taqqoslama tahlil	Rejali, reydlar va kameral tekshiruvlarning mediatsiya jarayoniga ta'sirini solishtirish.	Notariuslar faoliyatini har 3 yilda rejali, har yili reydlar, zaruratda "sirli mijoz" orqali tekshirilishi.
Amaliy tahlil (praktik yondashuv)	Nazorat tizimi aholiga qanday qulayliklar yaratishi va mediatsiyani qo'llashni qanday yengillashtirishi bo'yicha tahlil.	Aholiga qulayliklar, tekshiruvlarning tartibga solinganligi.
Analitik umumlashtirish	Olingan ma'lumotlar asosida mediatsiyaning notariatda qo'llanish istiqbollari va takliflarni ishlab chiqish.	Vazirlar Mahkamasi qarorlari va Adliya vazirligining vakolatlari yuzasidan siz yuborgan ma'lumotlar.

Adabiyotlar sharxi

Ushbu tezisda, “Notariat to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni notariat tizimi va notariuslar faoliyatini tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy manba bo‘lib, mediatsiya elementlarini joriy etish imkoniyatlarini belgilaydi va ushbu qonunga qo‘shimcha ravishda Vazirlar Mahkamasining qarorlari notariuslar faoliyatini reyd, kameral tekshiruvlar orqali nazorat qilish mexanizmlarini ko‘rsatib, mediatsiya jarayonini tartibga solishga asos bo‘ladi. Tadqiqot metodologiyasi va ekspertiza prinsiplari bo‘yicha Avdeev M.I., Popov V.L., Pirogov N.I. manbalari analogiya sifatida qo‘llanildi. Shu bilan birga, O‘zbekiston sharoitida notariat va mediatsiya bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borgan o‘zbek olimlari va mutaxassislari, jumladan, R.Q. Davletov, A.I. Iskandarov, Z.A. G‘iyosov va S.I. Indiaminovning ishlarida notariuslar faoliyati, nazorat tartibi, mediatsiya mexanizmlari va nizolarni sudgacha hal etish amaliyoti yoritilgan. Adliya vazirligi va hududiy adliya boshqarmalarining qo‘llanmalari va statistik hisobotlari notariuslar faoliyati va nazorat jarayonlarini tahlil qilish uchun asos bo‘lib xizmat qilgan. Ilmiy maqolalar va tadqiqotlar notariat va mediatsiya integratsiyasi, nizolarni sudgacha hal etishning samaradorligi hamda aholiga qulayliklar yaratish yuzasidan qo‘llanildi. Shu tarzda, xorijiy va o‘zbek olimlari tadqiqotlari birlashtirilib, notariat tizimida mediatsiya amaliyotining huquqiy, metodologik va amaliy asoslari keng yoritildi. Ushbu olimlar meditsina sohasida shu kabi uslublar bilan alohida o‘rin egallaganlar.

Tahlil va Natijalar

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mediatsiya instituti O‘zbekistonda sud tizimining yuklamasini kamaytirish va fuqarolar uchun nizolarni tinch yo‘l bilan hal etishning samarali mexanizmi sifatida o‘zini namoyon qilmoqda. Statistik ma‘lumotlar asosida 2020–2024-yillarda mediatsiya orqali hal qilingan ishlar soni sezilarli darajada oshgani kuzatiladi: 2020-yilda fuqarolik ishlari bo‘yicha 150 ta, iqtisodiy ishlarda 435 ta ish mediatsiya orqali hal etilgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko‘rsatkichlar mos ravishda 3 016 va 3 238 taga yetgan. Bu o‘sish fuqarolar va sud tizimi uchun mediatsiyaning samaradorligini yaqqol tasdiqlaydi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, notarial faoliyat bilan mediatsiya integratsiyasi amaliy jihatdan yuqori samaradorlikka ega. Nizolar ko‘pincha hujjatlarni tasdiqlash, meros masalalari, er-xotin mol-mulkini tasarruf etish kabi jarayonlarda yuzaga keladi. Notarius mediator sifatida bu jarayonlarni sudgacha bosqichda hal qilsa, fuqarolar vaqt va moliyaviy resurslarini tejash imkoniga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, amaliyot shuni ko‘rsatadiki, E-Notarius tizimida mediatsiya modulining joriy etilishi fuqarolar bilan onlayn muloqot orqali tezkor va shaffof hal etish jarayonini ta‘minlaydi. Xorijiy tajribalar ham ushbu natijalarni tasdiqlaydi: Fransiya, Germaniya, Rossiya, Sloveniya va Ispaniyada notariuslar oilaviy va meros nizolarida mediator sifatida ishtirok etib, jarayonlarni raqamli platformalar orqali amalga oshiradi. Fransiyada Notaires.fr tizimi orqali fuqarolar o‘z muammo turini tanlab, tegishli mediator yoki notarius bilan onlayn

muloqot olib borish imkoniga ega. Bu amaliyot O‘zbekistonda E-Notarius tizimida mediatsiya modulini tatbiq etishning samaradorligini va aholining huquqiy ongini oshirish imkoniyatini ko‘rsatadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, mediatsiya va notarial faoliyatning integratsiyasi sud tizimi yuklamasini kamaytirish, nizolarni tezkor va iqtisodiy jihatdan samarali hal etish hamda aholida huquqiy onglilik va kelishuv madaniyatini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, O‘zbekistonda mediatsiya institutining notarial tizim bilan uzviy bog‘lanishini chuqurlashtirish amaliy va ijtimoiy jihatdan muhim ekanligi tasdiqlanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni “Notariat to‘g‘risida”. Toshkent, 1993.
2. Vazirlar Mahkamasining qarorlari “Notariat faoliyati ustidan nazorat tartibi”. Toshkent, 2005–2020.
3. Avdeev M.I. Sud tibbiyoti asoslari. Moskva, 1948.
4. Popov V.L. Sud tibbiyoti va ekspertiza metodologiyasi. Moskva, 1999.
5. Pirogov N.I. Sud vrachligi va tanatologiya. Sankt-Peterburg, 1859.
6. R.Q. Davletov. O‘zbekiston notariat tizimida normativ-huquqiy asoslar. Toshkent, 2010.
7. A.I. Iskandarov. Notariat va mediatsiya integratsiyasi. Toshkent, 2015.
8. Z.A. G‘iyosov. Notarial faoliyatni tartibga solish va nazorat. Toshkent, 2017.